

No és tampoc menor el rescat parcial que fa del vocabulari català en el terreny on l'administració borbònica primer i la liberal espanyola després s'ha esforçat a esborrar rastres de factors genuïns d'administració política. V. Ferro reclama en la mesura possible el retorn al vocabulari precís i genuí, oblidat i substituït per adaptacions més o menys afortunades del castellà, de les quals el cas de la paraula ajuntament és el més conegut, però no l'únic. Ací i allà abunden també referències sobre la llengua, i amb bones raons reclama que seria oportuna una monografia que escatís «com es distribuïa la utilització de les llengües en la documentació oficial» de les institucions.

El llibre de V. Ferro dins una temàtica prou difícil per usos i abusos historiogràfics serà una eina d'utilitat i de llarga vida, de consulta imprescindible a tot historiador, independentment que es discrepi dels punts de vista de l'autor o s'hi coincideixi, perquè el llibre descansa en una sòlida base documental pel que fa al coneixement del dret públic, del sistema orgànic institucional i dels mecanismes funcionals de les institucions.

EVA SERRA

Antoni ROVIRA i VIRGILI, *Catalunya i Espanya*, a cura de Jaume Sobrequés i Callicó, Col. «Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català», 20. Edicions de la Magrana / Diputació de Barcelona, 20. Barcelona, 1988. xxxiii + 499 ps.

Amb aquest suggestiu títol Jaume Sobrequés ha aplegat 345 articles del prolífic periodista tarragoní especialitzat en la divulgació de la problemàtica nacionalista, tot adaptant i generant una lectura pròpia per al cas català, publicats originàriament entre el 1909 i el 1939. De fet, però, la selecció és molt menys ambiciosa del que aquestes dues dates i el títol permeten d'esperar al lector encuriós. Per començar, la tria s'acaba el 1932, i sols el darrer és del 1939, i la selecció s'ha fet de manera exclusiva a partir de tres publicacions periòdiques, «El Poble Català», «La Publicidad» «La Publicitat» i «La Campana de Gràcia», de nou amb l'excepció del darrer, que fou publicat a «Catalunya» de Buenos Aires. Enlloc l'antòleg no justifica, ni explica, les dues limitacions. La limitació temporal és agreujada pel fet que el període de màxima llibertat expressiva, de l'abril de 1931 a finals del 1932, sols hi sigui representat per 13 articles; per tant, les denúncies per la mutilació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya per part de les corts republicanes hi han desaparegut, com si el tema no formés part de les relacions entre Catalunya i Espanya; això mateix passa amb la discussió de la llei de Contractes de Conreus i els seus rössecs, que ni tan sols hi són esmentats. Els retrets no són gratuïts, ja que signifiquen l'exclusió de tots els articles publicats a «La Nau», per exemple, pel que fa a l'àmbit de selecció, o alguns de prou importants, fins i tot fonamentals, pel que fa referència a l'abast ideològic.

La principal acusació que cal formular contra l'antòleg és una voluntat de manifesta manipulació ideològica dels textos que ha aplegat, que la mateixa lectura desmenteix. Sobrequés vol presentar un Rovira i Virgili a la seva mida i no a la real del periodista tarragoní. Al pròleg afirma que l'antologia constitueix «una obra arquetípica, una mena de manual del nacionalisme català radical però no independentista» (ps. xv-xvi), afirmació que es reproduceix a la contraportada. I, repeteixo, els articles reproduïts s'encarreguen de desmentir-lo de manera implícita o explícita. Què vol dir, si no, una voluntat independentista, prèvia a tota postura federal, quan escriu el 1922: «Tenim la convicció profunda que la Catalunya de demà, mestressa del seu règim, lliure constructora de les

pròpies institucions, sabrà posar-se tot seguit al nivell d'Europa, per sota del qual ha viscut sempre Espanya» (p. 271), o «si Espanya vol ser una excepció dintre d'Europa mantenint la imposició damunt els pobles diferents que ha sotmès, Catalunya no vol ser una excepció entre les nacionalitats triomfants» (p. 278). O quan afirma que, als espanyols, «els convidaríem de bon cor a les festes solemniales que organitzaríem per celebrar la proclamació de la República catalana» (p. 322); i encara: «considerem insuficients les facultats del règim federal clàssic per a la plena llibertat de la nació» (p. 392). En el mateix sentit s'expressa a les pàgines, 11, 123, 198, 197, 221, 250, 268, 270, 272, 282, 297, 298, 321, 324, 339, 356, 374, 378, 390, 405, 406, 491 i 496, per citar sols les expressions més nítides de plena reivindicació nacional.

La taxativitat de la frase de Sobrequés, però, no topa sols amb el contingut dels articles que presenta, sinó que ho fa amb tota l'obra política de Rovira. Per citar-ne uns pocs exemples, a *Els camins de la llibertat de Catalunya*, del 1922, després de recordar que «tots havem mantingut el malentès que la federació és un llaç suau que deixa els pobles en llibertat», afirmava: «veig una altra fórmula. És la següent: primer temps, la plena independència; segon temps, un temps llarg, ens hi pensarem...; tercer temps, allò que convinga, en la seva hora ho diran els catalans que hagin de resoldre el problema». El 1931, a «Catalunya» i a «La República», recordava «l'Espanya castellana [que] els principis democràtics, en virtut dels quals ha reclamat i obtingut la república, donen a Catalunya el dret de tenir una república pròpia, un estat propi». Encara el 1943, en un article de «La Humanitat» de l'exili, escrivia: «aspirem a fer ús de la lliure determinació quan aquesta sigui possible nacionalment i internacionalment», per refermar després que el seu ideal és «la federació europea, dins la qual Catalunya es trobés amb Castella, Portugal i Euscadi igualment lliures, i pogués establir-hi un pacte especial de convivència peninsular».

Al marge d'aquesta distorsió programàtica del pensament de Rovira, cal lamentar que el pròleg no aprofundeix més en els múltiples suggeriments que desvetlla la lectura dels articles reproduïts, tant pel que fa referència al moment coetani de la seva publicació, com a la seva validesa actual, fins i tot en aquells aspectes que van més enllà de l'estrictament ideològic tot presentant una aparença més conjuntural. Un exemple en aquest sentit és l'article *Madrid i Barcelona*, de l'abril del 1922, sobre la respectiva vitalitat i empenta cívica i cultural d'ambdues ciutats.

Per acabar, dues qüestions generalitzables. ¿Té cap sentit, en un periodista, per meritori que sigui, editar-ne una mena d'obra completa, que arreblegui tots, o quasi tots, els seus articles diaris amb la inevitable reiteració que això comporta? En aquest cas concret, hom troba articles gairebé idèntics publicats gairebé simultàniament a «La Publicitat» i a «La Campana de Gràcia». I, a l'inrevés, ¿quin sentit té fer una tria àmplia d'un autor, sota un epígraf concret, *Catalunya i Espanya*, d'una llarga ambició temporal sobre una part esquifida de les publicacions on va col·laborar aquell? Una limitació que cal tenir més en compte, en aquest cas, perquè l'actuació de la censura era desigual i no homogènia a tot Catalunya, a Barcelona i a la premsa comarcal, fet que comportava que a la darrera es poguessin editar íntegres articles censurats a les publicacions barcelonines. Un article del mateix Rovira, *Proletariat i catalanitat*, que sortí en versió censurada a «La Revista», fou reproduït en la seva versió íntegra per «Pàtria. Setmanari Català», de Valls, el 15 de novembre de 1919. El resultat del no plantejament d'aquestes qüestions provoca, com es fa evident en aquesta antologia, una reiteració que no ajuda en absolut a un millor coneixement ni de l'obra, ni de l'ideari del seu autor, que per altra banda resulta limitat d'una manera absurda.

Malgrat les afirmacions anteriors, *Catalunya i Espanya* constitueix una eina imprescindible per al millor coneixement del pensament polític de Rovira i, indirectament, de les opcions de partit que impulsà, on es fa palesa la seva reafirmació per la plenitud de l'ús del dret d'autodeterminació per als pobles, en especial per a Catalunya, que es tradueix en el dret i el desig de la independència com a pas previ per poder vertebrar posteriorment unes opcions federals amb Espanya o amb Europa.

PERE ANGUERA

Llorenç FERRER, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII i XIX)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.

Després del volum tercer de *Catalunya dins l'Espanya moderna* la història agrària del nostre país només podia prendre, per a aquest període, dues direccions necessàriament emmarcades per l'obra de Vilar: o concentrar l'atenció en determinats sectors econòmics i empreses rellevants o focalitzar-la en un àmbit comarcal coherent per mirar de precisar més les relacions entre diferents estructures agràries i les també diverses trajectòries en la dinàmica transformadora de conjunt. Llorenç Ferrer ha escollit la segona en la seva memòria de doctorat, publicada sota el títol de *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII i XIX)*: un excel·lent exemple de la fecunditat del conreu de la història local quan aquesta s'emmarca en unes línies de reflexió que superen el cercle clos d'una erudició merament localista. El seu objectiu és explicar, a partir d'un exahustiu tractament de les fonts locals, la trajectòria comarcal que generarà al Bages una forma de capitalisme agrari i un brot autòcton d'industrialització estretament relacionats.

Les febleses dels feudals

La reconstrucció pactada de l'ordre feudal el 1486 fou per a Llorenç Ferrer el punt de partida, en permetre a la pagesia aconseguir el control del domini útil i acumular els masos rònecs durant la crisi del segle XIV-XV. Fins al segle XVI el poblament en masies disperses que caracteritza la Catalunya Vella es mantingué al Bages molt inestable —una inestabilitat que també fou social i política—, i això resultaria profitós per als pagesos de mas que detingueren els mitjans per emprendre la iniciativa econòmica sota un règim senyorial poc oneros, i que situava els feudals en una situació de gran exterioritat davant la producció rural.

L'erosió de la detracció feudal postulada per Llorenç Ferrer presenta dues cares. D'una banda, la pèrdua de pes i de diversitat de la renda senyorial mateixa: en el set-cents havien desaparegut la major part de càrregues en treball o les proporcionals a la collita, com la tasca, batadura, jova, tragina i altres. Els drets derivats del domini directe es limitaven a uns censos en diner secularment devaluats i un lluïsmo força per sota del terç. Així les coses, la part més substancial de la renda feudal subsistent eren els delmes, percebuts per l'Església a les senyories eclesiàstiques i reials, i pels senyors laïcs als municipis de la seva jurisdicció. Residint fora de la comarca, aquests nobles arrendaven la percepció dels drets a intermediaris que desviaven una part d'aquell flux de renda cap a mans no feudals.